

SZELLEMI KIVÁLÓSÁGOK, KREATÍV TEHETSÉGEK A TÉRTUDOMÁNYI KUTATÁS PALETTÁJÁN

*THE INTELLECTUAL EXCELLENCES, CREATIVE TALENTS ON THE
PALETTE OF SPATIAL SCIENCE*

GYŐRI FERENC¹

Abstract

Talent Geography examines the interactions, spatial location, inequalities, relationships, movements of the greatest human treasure, talent and geographical environment. On the one hand, it focuses on talent human talents, talents, excellence (talent geography), on the other hand it explores the peculiarities of the talented person's creative process and material and non-material products (creatogeography). This study, on the one hand, deals with talent as the subject of spatial research, on the other hand it is focusing on those Hungarian intellectual excellences who have played a significant role in the development of domestic and universal science. The author uses the data of the Hungarian Biographical Lexicon for the analysis of spatial inequalities. The author regards birth places as an indicator of talent output. On this basis, the combined focus of talent-issuing locations, calculated from geographic coordinates, moved toward the eastern part of the country. In terms of intellectual talent as a specialization, locational indices (LQ) shows similar processes.

Keywords: talent geography, geography of talent, talent map, intellectual excellences, Hungary

1. Bevezetés

A tehetségföldrajz a legnagyobb emberi kincs, a tehetség és a földrajzi környezet kölcsönhatásait, térbeli elhelyezkedését, egyenlőtlenségeit, kapcsolatrendszerét, mozgásfolyamatait vizsgálja. Egyfelől a tehetség emberi hordozóira, a talentumokra, kiválóságokra fókuszál (talentumföldrajz, talentogeográfia), másfelől a tehetséges ember alkotási folyamatának, illetve anyagi és nem anyagi jellegű produktumainak sajátosságait kutatja (alkotásföldrajz, kreatogeográfia) (Győri F. 2006). Célja a térbeli törvényszerűségek feltárásával elősegíteni, hogy az emberi tehetség minél nagyobb mértékben válhasson a társadalom számára hasznos teljesítménnyé, tudássá (Tóth J.

---

¹ Dr. Győri Ferenc, PhD, intézetvezető főiskolai docens, Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Testnevelési és Sporttudományi Intézet

2004). Attribútumkészletét tekintve a tudásföldrajz részeként is felfogható, ami a tudás különféle válfajainak létrehozásának, terjedésének, alkalmazásának térbeli jellegzetességeit, társadalomra, gazdaságra gyakorolt hatását elemzi (Meusburger, P. 2013).

Az emberek közötti valamennyi különbség, sajátos külső és belső tulajdonság öröklött, valamint a társadalmi lét során szerzett és tanult tapasztalatok együttes hatására vezethető vissza. A tehetség nem etnikumok, osztályok, csoportok veleszületett kiváltsága, előjoga, hanem az egyénekre jellemző, a biológiai öröklődés és a kulturális környezet által determinált egyéni tulajdonság, olyan komplex, individuális képességrendszer, mely átlag feletti teljesítményt tud létrehozni. Mindez csak speciális társadalmi szerepek és tevékenységek között, támogató társadalmi-gazdasági-környezeti feltételek mellett, adott történelmi korban manifesztálódhat (Győri F. 2008). A tehetség térstruktúráját a tehetség (talentum+teljesítmény), valamint a különböző környezeti entitások közti interakciók alakítják. A tehetségtér dinamikus, változó rendszer, hiszen a tehetség minden kölcsönhatása környezetével egy adott helyen történik és egy adott ideig tart. A tehetséget tehát mindig a földrajzi és történelmi folyamatok kontextusában kell értékelnünk (Győri F. 2011).

A kultúrák fejlődését kezdetektől az értelmes, alkotóképes emberek által létrehozott tudás mozdította előre. Az emberi tehetség és tudás egyaránt kultúrafüggő fogalmak, melyeket csak meghatározott társadalmi értékeszmékre vonatkoztatva értelmezhetünk. A tudás a tehetség ösztönzője, mely újabb tudást hoz létre. A posztindusztriális társadalmi-gazdasági fejlődés mai szakaszában – természeti erőforrásaink jelentős elapadásával – a tudás teremtése, a produktív, alkotó gondolkodás jelentősége, így a kreatív humán erőforrás szerepe egyre jobban felértékelődött. Azok az egyének és közösségek, melyek kellő alkotó- és problémamegoldó-képességgel rendelkeznek, könnyebben tudnak boldogulni (Magyari Beck I. 1988).

A különféle tudomány-, vagy kultúrtörténeti munkákat fellapozva, nem túl zás azt állítani, hogy hazánk irigylésre méltóan sok kiválóságot adott a világnak. Mindez egyrészt genetikai sokszínűségében, kultúráteremtő képességében, másrészt földrajzi környezetében és történelmi fejlődésében gyökerezik (Tóth J., Győri F. 2011). Azt ugyanis, hogy a tehetségből születik-e tudományos, vagy művészi alkotás, azt a történelem, a társadalmi, gazdasági, művelődési és mentális tényezők egész sora készíti elő (Vekerdi L. 1982). A magyarság befogadóképessége, természete történelme során rendre segítette a Kárpát-medencébe települő népek, néptörzsek integrálódását, ami nem csak a genetikai változatosságot, hanem a különféle kultúrák keveredését, s a távoli kultúrákkal való permanens kapcsolattartást, információcserét is biztosította,

ami – mai ismereteink alapján – a kreativitás, a tudásmegosztás, az innováció melegágyának is tekinthető. Talán ennek is köszönhető, hogy tudósaink, orvosaink, mérnökeink, művészeink, sportolóink a világ bármely részén, idegen közegben is megállták, megállják a helyüket (Tóth J., Győri F. 2011).

A különböző tehetség típusokat (intellektuális, művészi, pszichomotorikus, szociális) más és más fajta képességek, készségek jellemeznek. A tehetség egy kiválóság esetén is, akár több képességterületen megjelenhet, igazodván a kor követelményeihez. Mindez átlag feletti képességeket, kellő kreativitást, alkotni, valamit létrehozni akaró feladatalkötelezettséget jelent, melyet tehetségbarát szociális környezet, valamint földrajzi és történelmi körülmények támogatnak (Renzulli, J. S. 1976, Mönks. F. J. 1992, Győri F. 2006).

A földrajzi környezet általános relációi és törvényszerűségei (mennyiségi és minőségi eloszlás, fejlődés, terjedés, térbeli koncentráció és dekoncentráció, centrum és perifériaviszony, vonzás és taszítás) megjelennek a tehetség térbeli mintázatában és mozgásfolyamataiban is (Győri 2011). A tehetség előfeltételként előálló adottságok és hajlamok előfordulási gyakoriságát minden populációban állandónak véve kijelenthető, hogy a tehetség térbeli mintázata a társadalmi egyenlőtlenségi rendszer egyik térbeli vetületét tükrözi. A nemzetközileg elismert magyar és magyar származású tudósaink, mérnökeink, orvosaink példája, jelen eredményei, valamint fiatal tehetségeink nemzetközi tanulmányi, szakmai versenyeken való kitűnő szereplése bizonyítja, hogy ma is megvan a helyünk a nemzetközi tudáspiacon (Győri F. 2004).

E tanulmány az alkotó szellemi tehetségeket teszi górcső alá. A szakirodalmi előzményekben a tehetség térbeli megközelítéseinek, modellezésének lehetőségeit, a tehetség regionális fejlődésben betöltött szerepét, valamint tehetség kibontakozását, s ezzel együtt a szellemi élet térszerkezetét formáló oktatási-képzési rendszer hazai sajátosságait taglaló munkák közül válogattam. A tanulmány empirikus része azon nemzeti kiválóságaink születési adatainak segítségével igyekszik hasznosítható adalékokkal hozzájárulni a térkutatáshoz, akik intellektuális képességeikkel kitűnve játszottak nagy szerepet a hazai és az egyetemes tudomány fejlődésében.

2. A tehetség térbelisége

2.1. Tehetségek származása, vándorlása

A szellemi teljesítmények, az emberi intelligencia és alkotóképesség területiségével sokféle megközelítésben foglalkozik a szakirodalom. Az első tehetségértékek készítői a szellemi kiválóságok származási helyét tekintve több helytálló magyarázattal is előálltak (Hárnik J. 1911). Odin, A. (1895) a

települési, szociális és gazdasági környezetet, Saller, K. (1932) a jobb közlekedési adottságokat, valamint intelligens emberek nagyobb vándorlási hajlamát okolja a tehetség és tudás helyi és területi felhalmozódásáért. Az első hazai tehetségtérkép Pintér J. (1928) neves írók, költők születési helyét ábrázolta, majd ezt két, terjedelmesebb tanulmány mellékletként kiadott, több ezer lexikonadat felhasználásával készült térkép követte. Eltérő módszerekkel, de mindkét térkép a kiválóságok születési helyét jeleníti meg. A magyar tájak „lelkét” kutató Hantos Gy. (1936) a földrajzi fekvést, a domborzatot, a folyókat, az utakat, vasutakat, városokat mind a tehetség kibontakozásának feltételeként interpretálja. Somogyi J. (1942) úgy találja, hogy a legtöbb talentumot a tradicionális kultúrközpontok adták a magyarságnak, ahol a veretes múltú iskolák, a művelt polgárság, a hely szelleme (genius loci) a „törzskös” lakossággal vegyülő betelepülők új nemzedékeit is nagy teljesítményekre ösztönözte. Térképén nagy szülőtteink „ágazati” bontásban (tudományos, művészi, politikai, katonai, gazdasági tehetség) jelennek meg. Fodor F. (1948) ugyancsak foglalkozott a tehetségek származási helyével: szerinte az ember jellemvonásait a vérségi elemek, a tájhatások és a lélek benső, anyagi környezettől független adottságai formálják, a különböző embercsoportokat pedig a tájak természetes különbözőségein túl lakosságuk is differenciálja. Mindennek eredményeként a tehetség szellemi tájakat hoz létre. Az ilyesfajta megközelítések később, a 20. század második felében már nem fértek össze a társadalmi egyenlőséget hirdető politikai dogmákkal. Tehetségföldrajzi kérdéseket burkoltan boncolgató publikációk szellemi életünk aránytalan térszerkezete, a tudásteremtés és az innováció terjedésének területi eltérései, illetve oktatási rendszerünk anomáliái kapcsán jelentek meg.

A tehetségek származási helyének kérdése 20. század utolsó évtizedében, a magyar társadalomföldrajzban is szükségletként megjelenő „kulturális fordulat” áramában, odáig soha nem látott tematikai gazdagodás részeként lett ismét „legitim” téma. Ide sorolható Tóth J. (1990, 1994) a magyar tudományos élet szereplőinek születési, lakó- és munkahelyadatait feldolgozó, jelentős területi anomáliákra rámutató tanulmányai is. A klasszikus módszerekhez visszatérő szerző a tudományos tehetségek erőteljes települési koncentrációja mellett elsőként mutat rá a parasztpolgári fejlődési pályát bejárt alföldi mezővárosok magas tehetség-kibocsátására. Később napvilágot látott a tehetségföldrajz elméleti és gyakorlati kérdéseit taglaló, közel 17 ezer magyar kiválóság lexikonadatait feldolgozó munka is, mely a születési és halálozási helyadatok segítségével a települések, megyék, régiók tehetségháztartását (kibocsátás, befogadás, megtartás, vonzás) modellezi (Györi F. 2011). A legutóbb megjelent Magyarország-atlaszban (Kocsis K., Schweitzer F. szerk. 2011) a tehetségföldrajz önálló fejezetként szerepel (Tóth J., Györi F. 2011).

A hálózat- és komplexitás-kutatás eredményeként – ugyancsak a nevezetes személyiségek születési és halálozási adatainak felhasználásával – nemzetközi tanulmány is készült, hozzá kapcsolódó, az Internetről elérhető látványos animációkkal (Schich, M., et al. 2014). A szerzők az utolsó kétezer évet felölelve, makroszkopikus perspektívában, több mint 150 ezer kiválóság „vándorlásán” keresztül mutatják be az emberiség kulturális központjainak felvirágzását és hanyatlását.

A tehetségek migrációjának természetesen többféle külső és belső oka lehet, de többnyire a lakóhely vonzásából és taszításából levezethető elemekre épül (pl. a tanulás, vagy a munkavállalás esélye, jobb életminőség elérése, egyéni fejlődési lehetőségek, külső kényszer). A tehetséges, képzett, vagy tanulni, fejlődni vágyó embereket – mint fentebb szó volt róla – általában magasabb mobilitási hajlam jellemzi. A 20. sz. második felének hazai kutatásai itthon is egyértelművé tették, hogy a kvalifikált munkaerő a fejlettebb városok, régiók felé áramlik (B. Horváth E., Boros F. 1984, Tóth J. 1990, Forray R. K. 1993). Mindez a humántőke területi állapotán keresztül nagyban befolyásolja a tudásteremtést és az innovációs aktivitást is. A tudás színvonalára és alkalmazásának hatékonysága ugyanis az emberek képességein múlik (Farkas J. 2003).

Az egyéni döntésen alapuló globális mértékű migráció mára megatrenddé lett (Illés S. 2015). A képzett munkaerő elvándorlása közgazdasági értelemben azt is jelenti, hogy a humántőke beruházás máshol fog pozitív externáliát generálni (Geréb L. 2008). A vándorlás áramában fekvő országok, régiók tehát tőkét kovácsolhatnak földrajzi helyzetükből, amennyiben ebből a „demográfiai bonuszból” képesek kiválogatni a számukra megfelelő egyéneket, csoportokat (Dövényi Z. 2005). A nemzetközi szakirodalomban gyakran tárgyalt téma, a *brain drain*, mellett egyre több írás foglalkozik a cirkulációval, az egyének többes, visszatérő területi mobilitási rendszerével, az innovációs magterületek és a gyorsan fejlődő perifériák között (Saxenian, A. L. 2006, Illés S. 2015).

2.2. Tehetség és regionális fejlődés

Romer, P.M. (1986) és Lucas R.E. Jr. (1988) endogén növekedési elméletükben felhívják a figyelmet az emberi tőke gazdasági növekedésre gyakorolt hatására. Nyomukban számos tanulmány állítja, hogy gazdasági siker kulcsa a humán erőforrás minőségében rejlik, s az oktatásba, emberi erőforrásba fektetett tőke hozama sokkal magasabb, mint a fizikai tárgyakba fektetetté (Fogarasi J., Kintner T. 2006). A humántőke minősége tehát befolyásolja a gazda-

sági fejlődést, amelynek a központi fogalma a tudás, az új technológiák befo-
gadása, integrálása (termelékenység) és kifejlesztése (Balogh. G. 2015). Az
oktatási rendszerben elsajátított tudás mellett a humán erőforrás mai követel-
ményeknek megfelelő, dinamikát hordozó elemei (vállalkozóképesség, ver-
senyszellem, kreativitás, nyelvismeret, számítástechnikai kultúra) jelennek
meg valóban pozitív sajátosságként a munkapiacra. Nem meglepő, hogy ko-
runk vezető nagyvállalatai a képzett, kreatív fiatalok felkutatására indulnak, s
magától értetődővé vált, hogy a munkaerőpiacon az intellektuális és pszichés
képeségek egyre többet nyomnak a latban. Új trend, hogy a tehetséges fiata-
lok egyre inkább elutasítják a merev vállalati modellt és egyre többen választ-
ják a „szabadúszást”, illetve a szabad ügynökségek kínálta lehetőségeket, el-
sősorban a projektalapú pénzkereseti lehetőségeket (Wymbs, C., 2012).

Ugyanakkor persze nem csak a tehetség területi eloszlásában, de a tehet-
ség piaci megítélésében is léteznek területi különbségek. Balogh G. (2015)
hívja fel a figyelmet arra, hogy a különböző régiókban más és más kompe-
tenciakészlet alapján lehet tehetségnek nevezni egy munkavállalót, gyakor-
nokot. Emellett a tehetséges, kreatív emberek gyakran különböznek mások-
tól, eltérő a személyiségük, más és más hajtóerők mozgatják őket, és más a
munkastílusuk.

Közismert, hogy a térbeli hálózatok csomópontjain elhelyezkedő, a kultú-
rák keveredését, a különböző világokból érkezett emberek eszmecseréjét le-
hetővé tevő, a tehetségeket vonzó helyek társadalmi nyitottsága, kedvező ta-
lajul szolgál a felfedezések, újítások, a tudásteremtés és -átadás számára (Far-
kas J. 2003, Csermely P. 2006, Győri F. 2012). A mai, infokommunikációs
korban a nem tárgyi (intangibile) javak, információk, a digitalizálható (kodi-
fikált) tudás térbeli terjedésének hatékonysága persze már nem magyaráz-
ható kielégítően a földrajzi távolsággal. Ugyanakkor az innovatív miliő ki-
alakulásában a földrajzi közelség továbbra is fontos tényező maradt, nagyobb
esélyt adva a gyorsabb információcserének, a hallgatóságos (implicit, tacit)
tudás elsajátításának, a tranzakciós költségek mérséklésének. Ugyancsak
meghatározó a kapcsolati, vagy hálózati közelség, elősegítve egy szervezet,
közösség tagjai közötti interakciók kialakulását, valamint a formális (pl. tör-
vénye, jogszabályok) és informális (pl. kultúra, nyelv, hagyományok) hát-
térre épülő intézményi közelség, ami támogatva az interaktív tanulási folya-
matokat, megkönnyíti a piaci szereplők számára az együttműködést (Lengyel
I. 2017, Capello, R. 2017).

A gazdaságföldrajz, a közgazdaságtan- és regionális tudomány elsősorban
azon személyeket érti tehetségen, akik magasan képzettek, a regionális fejlő-
désben is szerepet játszó, gazdasági specializációt jelentő stratégiai ágaza-

tokban tevékenykednek, beleértve a high-tech szektort, a tudásintenzív szolgáltatásokat, az ingatlanügyeket, az építészetet és mérnöki tevékenységet, a K+F tevékenységet, reklámpárt és piackutatást, a tudományos és műszaki, pénzügyi és biztosítási, valamint a különféle kreatív tevékenységeket.

Ma a tudás-kreativitás-innováció-versenyképesség témakörében mind a magyar, mind nemzetközi szakirodalomban számos publikáció születik, melyek tehetségföldrajzi kérdéseket is érintenek. Közülük a legismertebb és legnagyobb hatású Florida, R. (2002) munkája, aki a tehetség eloszlásának gazdaságföldrajzi összefüggéseit vizsgálva alkotta meg „kreatív osztály” elméletét. Florida, R. kifejti, hogy a kreativitás az innováció magjának tekinthető, meghatározza a kreatív osztályt ideértve pl. a tudósokat, a mérnököket, az egyetemi oktatókat, a költőket, a képző- és előadóművészeket, a tervezőket, az építészeket, írókat, szerkesztőket, kultúraközvetítő személyiségeket, és más tehetséges szakembereket, akik a csúcstechnológiai ágazatokban, pénzügyi szolgáltatásokban, jogi és egészségügyi szakmákban és üzleti menedzsmentben dolgoznak. Röviden: kreatív osztálynak hívja azon társadalmi csoportok összességét, melyeket munkájuk révén valamilyen termék vagy szolgáltatás megalkotásáért fizetnek. A tehetségek jelenléte összefüggést mutat a high-tech ágazatok megjelenésével és a területi jövedelmek eloszlásával. A kreatív osztály nagyobb jelenléte a pénzügyi válságok idején is pozitív hatást fejt ki a helyi gazdaságra (Stolarick, K., Currid-Halkett, E. 2013).

Tudvalevő, hogy a városi tér fontos szerepet játszik a humántőke vonzásában, annak a gazdasági tevékenységhez történő mozgósításában, szervezésében. A közgazdászok hagyományosan a piaci tényezőkre, például a munkahelyekre, valamint a gazdasági és pénzügyi lehetőségekre összpontosítanak a tehetségek vonzásával kapcsolatosan. Ujabban azonban felértékelődött a „nem piaci” tényezők szerepe, kiderült, hogy a szolgáltatások magas színvonalú iparágakat és munkavállalókat képesek vonzani, s a városok növekedése is egyre inkább attól függ, milyen szolgáltatásokat nyújtanak a tehetséges, kreatív lakók számára (Kotkin, J. 2000, Glaeser, E. L. et al. 2001).

Florida, R. arra a hipotézisre épít, hogy a tehetségeket elsősorban a sokféleség és társadalmi nyitottság vonzza. Úgy véli a sokszínűség a közösség nyitottságának jele lehet, ami elősegítheti a kreatív osztályban dolgozó munkavállalók differenciálódását a városok, régiók, sőt az országok között is. A sokszínűséget a kreatív osztály „éghajlatának” tekinti. A kreatív osztály szolgáltatási preferenciáit tekintve hangsúlyozza a tehetségvonzó helyek „vibráló”, „bohém” légkörét a jellegzetes utcai kultúrával (pl. kávézók, éttermek sokasága). Zukin, S. (2009) arra a következtetésre jutott, hogy a sokszínűség segít a hely „érzése”, a helyi idill kialakításában, mely kulcsfontosságú szerepet játszhat a kreatív osztály megtelepedésében.

A kreatív osztály „puha”, kényelemorientált fogyasztási mintái mellett persze a lakóhely kiválasztásában olyan preferenciák is érvényesülnek, mint a lakhatás költségei, a lakó és munkahely távolsága, az utazásra fordított idő szerepe és a közlekedési infrastruktúra minősége (Kim, T. et al., 2005, Mellander, C., Florida, R. 2011, Lawton, P. et al. 2013). Mindamellett a szolgáltatási kényelem vonzása a tehetségek számára egészen más a fejlett és a fejlődő országokban (Qian, H. 2010). A tehetségek vonzásában kiemelkedik az életminőség, valamint a természeti környezet és a kulturális lehetőségek szerepe. Ling, C., Dale, A. (2011) – kanadai példák alapján – a természeti környezet, a tájképi arculat és a közösségek kreativitása közötti kapcsolatot hangsúlyozzák.

A tehetség a regionális gazdaságok kibontakozásának, fejlődésének, vagy túlélésének egyre fontosabb tényezője. Régóta ismert a tétel, miszerint az elmésség és találékonyság a gazdasági fejlődés során egyre növekvő szükségleteket (tér, nyersanyag, eszközök) pótolhatja (Dékány I. 1924). Az újabb fejlődésemelvételek a tudásban, annak különféle megjelenésében, tartalmában és az alakításának módjában találták meg a területi fejlődés jövőbeli irányait, mindezt személyes elemekhez, emberi tényezőkhöz, inspirációkhoz kötve (Rechnitzer J. 2010a). Témánkhoz, a tehetséghez kapcsolódóan a kreativitás, a humántőke, a tudásteremtés, a tudásvédelem, a tudás-felhalmozódás, a tudásinfrastruktúra, a tudás továbbgyűrűzése, illetve a tudás kreatív használatának fogalomköre az, amely a területi fejlettség mértékének és ezáltal a regionális fejlesztés alapjának tekinthető (Karlsson, C. és Johansson, B. 2008).

„A tehetségállománnyal való tudatos gazdálkodás alapvetően befolyásolja és behatárolja egy-egy terület egység lehetőségeit és korlátait. A «tehetségfüggés» fokozottabban érvényesül az innováció- és tudásorientált fejlett ágazatokban, társadalmakban, valamint recesszió idején, amikor erősödik annak a veszélye, hogy a legtehetségesebb szakemberek kiáramlanak egy adott országból, régióból (Balogh G. 2015, p. 127)”. Nem mellesleg a kreatív gondolkodás, a problémák iránti nyitottság, a komplex látásmód a területi folyamatok alakításával foglalkozó szakemberektől is messzemenően elvárható (Rechnitzer J. 2010b).

Florida, R. (2002) szerint azok a települések, régiók, amelyek lakói toleránsabbak, nyitottabbak a sokféleségre, nem állítanak akadályokat a humántőke beáramlása elé, több tehetséget képesek magukhoz vonzani, érdekeltté téve a csúcstechnológiai ágazatokat a megtelepedésben. Mindazonáltal léteznek regionális sajátosságok a kreatív munkaerő területi megjelenését és hatását illetően. Svédországi példák bizonyítják, hogy a kultúrában, művészetekben létrejövő foglalkozások, amelyek általában nem kapcsolódtak a regionális fejlődéshez.

déshez, közvetlen szerepet játszanak a tehetségek vonzásában és megtartásában (Mellander, C., Florida, R. 2011). Spanyolországban a tehetséggel kapcsolatos kreatív tevékenységek mérhető hatással vannak a helyi gazdaságokra és főként nagyvárosi területeken koncentrálódnak. Olaszországban a kreativitás inkább kapcsolódik a kulturális és művészeti örökséghez, itt is kapcsolódik a lokális gazdaságokhoz, de jobban szétszóródik az ország egész területére (Lazeretti, L. et al. 2009). A bibliometriai adatok tanúsága szerint Franciaországban a kis- és középvárosok tudományos teljesítménye – a betelepülő intellektuális tehetségeknek köszönhetően – az utolsó 3 évtized figyelembe-vételével jelentősen megnövekedett (Levy, R., Jegou, L 2013).

2.3. Szellemi tőke és oktatás hazai kontextusban

A tehetség kibontakozásának megágyazó, s ezzel együtt a szellemi élet térszerkezetét formáló oktatási-képzési rendszer térstruktúrájában erőteljesen tükröződik egy ország, egy régió társadalmi-gazdasági térstruktúrája, számottevő települési és regionális szintű eltéréssel, történelmileg kialakult, lokális társadalmi hatásokkal (Báthory Z. 1973, Kozma T. 1988, Berényi I. 1997). Az oktatási viszonyok térbelisége szoros kapcsolatba hozható az egyes földrajzi területek tehetség-kibocsátásával (Somogyi J. 1942, Tóth J. 1990), hiszen a tehetséggondozás egyik fő színtere az iskola. A kulturális eszköztudást mérő hazai vizsgálatok és az oktatás kimeneti mutatóinak elemzése igazolta a települési, illetve szociokulturális környezet tanulói teljesítményekre és továbbtanulási szándéokra gyakorolt erőteljes hatását (Vári P. szerk. 1997, M. Császár Zs. 2003, Neuwirth G. 2003). A magyar közoktatás az átlagot messze meghaladó mértékben növeli a gyerekek közötti tudásbeli különbségeket (Andor M., Liskó I. 2000). Az iskolák közötti különbségek, melyek a tanulási teljesítményekben, tanulmányi versenyek eredményeiben és a felvételi arányokban is megmutatkoznak, a társadalmi tudásbeli különbségek transzformációivá válnak (Ladányi J. 1994).

A helyi társadalom humánfejlettsége azonban azokkal a tanulói teljesítményekkel áll szorosabb kapcsolatban, melyek a tehetség kibontakozásának kezdeti állomásait jelenthetik, így a tanulmányi és szakmai versenyeredményességgel, valamint a nyelvvizsga megszerzésével (Győri F. 2010). A versenyek ugyanis a tehetséggondozás leghatékonyabb eszközei közé tartoznak, ahol a sikeres szereplés a család, az iskola és más közösségek magas szintű elvárásain keresztül generálódik. Ugyanakkor a versenyeredményesség mutatói igen számottevő területi és intézményi koncentrációt mutatnak: egyrészt kapcsolatban állnak a jövedelmi, foglalkoztatottsági és az iskolázottsági viszonyokkal, másrészt azoknak az intézményeknek az elhelyezkedésével,

amelyek „futószalagon szállítják” a legfelkészültebb versenyzőket. A népe-
sebb települések folytonos versenyhelyzetben lévő iskolái, valamint az azo-
kat körülvevő anyagi és szellemi milió (pl. könyvtárak nagysága, magánórák
lehetősége) jobb lehetőségeket kínált a versenyfelkészítésre, tehetséggondo-
zásra. A fajlagos – középiskolai létszámra vetített – eredményességi mutatók
többnyire a regionális centrumok húzóerejét mutatják, míg a lemaradás a ha-
gyományosan agrárjellegű, illetve strukturális gondokkal küzdő megyékben
a leginkább érzékelhető. A főváros mellett kiemelkedik Csongrád,
Győr-Moson-Sopron és Hajdú Bihar megye (Győri F. 2004).

A tanuláshoz való viszonyt, így annak különféle kimeneti mutatóit az ok-
tatási intézmények elérhetősége, azok lakóhelytől mért távolsága szintén be-
folyásolja (Forray R. K., Kozma T. 1993). Emellett szerepet kap az iskolán
kívüli tehetséggondozásban való részvétel lehetősége is: a megyeszékhelye-
ken, vagy Budapesten egy tanuló könnyebben tud érdeklődésének, képessé-
geinek és készségeinek megfelelő tehetségfejlesztő programot találni, mint
kisebb városokban, községekben (Bíró Zs., Mándy Zs. 2015). Mindamellet
nem mondhatunk le arról, hogy olyan iskoláink legyenek, ahol sokféle, és a
21. században érdemi képességek is megjelenhetnek. Persze nem várható el
az iskolától, hogy az összes egyén valamennyi különleges fejlődési igényét
kiszolgálja, csupán az, hogy mindenki számára elérhető és fejlesztő legyen
(Gyarmathy, É. 2017).

A tudományos diákköri tevékenység a tehetséggondozás legjelentősebb
területe a magyar felsőoktatásban. Az Országos Tudományos Diákköri Kon-
ferencián Pro Scientia Aranyérmes elnyertek sikereihez egykori középisko-
lájuk is hozzájárulhatott, háromnegyed részük a megyeszékhelyének iskolá-
jában érettségizett. Az eredményességi mutatók a tudományegyetemeknek
kedveznek. A doktori fokozatot szerzettek születési adataiból számított faj-
lagos területi mutatók valamivel kiegyenlítettebb területi eloszlást mutatnak,
de a főváros és a nagyvárosok hatása itt is érzékelhető (Győri F. 2005). Ha a
középiskolai versenyek, tudományos diákköri konferenciák és a doktori fo-
kozatot szerzettek fajlagos mutatóit összevetjük kiderül, hogy regionális vi-
szonylatban statisztikailag Közép-Magyarország, a Dél-Alföld, valamint a
Nyugat-Dunántúl kínálja legkedvezőbb feltételeket a pályakezdő tudomá-
nyos tehetségek számára.

A fentiekben tükröződik a közoktatás és a felsőoktatás egymást támogató,
jótékony egymásra hatása. Történeti visszatekintésben a magyarországi kö-
zép- és felsőfokú oktatás intézményrendszere a második világháborúig szinte
folyamatosan bővült. Ennek is köszönhető, hogy már 18. századtól kezdve
szellemi életünk bővében volt az Európa-szerre ismert tudósoknak, gondol-

kodóknak. Közülük legtöbben nemcsak magas szintű tudományos tevékenységet folytattak, hanem tanárként is tevékenykedtek, tudásukat igyekeztek átadni az utánuk következő nemzedéknek (Fehér K. 2004). A 19. század végétől, 20. század elejétől tudósaink, mérnökeink minden addiginál nagyobb nemzetközi elismertségre tettek szert. A növekvő ipari és mezőgazdasági termelés, valamint az államapparátus bővülése jól felkészült szakembereket igényelt. Különleges földrajzi helyzetünk Európában lehetővé tette, hogy sok irányban nyitottak és tájékozottak legyünk. E nyitottságunk mellett további előnyt jelentett értelmiségünk nyelvtudása, s maga a páratlanul gazdag és kifejező magyar nyelv is (Trócsányi A., Tóth J. 2002).

A trianoni diktátum óriási belső feszültségeket generálva Magyarország térszerkezeti és -kapcsolati viszonyait alapvetően megváltoztatta. Nemcsak területének és népességének nagy hányadát veszítette el az ország, de az oktatás, a kultúra terén is óriási veszteségeket szenvedett: nagy szellemi centrumai (pl. Kolozsvár, Nagyvárad) rekedtek az új határokon kívül. Az idegen fennhatóság alá került nagyobb felsőoktatási intézmények „hazatelepültek”. A kolozsvári egyetem Szegedre, a pozsonyi egyetem Pécsre, a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémia pedig Sopronba került. A bethleni konszolidáció időszakának Klebelsberg Kunó nevével fémjelzett, európai dimenziókat célul kitűző kultúrpolitikája némileg enyhítette a trianoni sokkot. Ekkor kezdődött meg a magyar vidék felzárkóztatása, a társadalom kulturális, műveltségi szintjének emelése, a „nép” tehetséges fiainak felkarolása. Ezzel együtt a második világháborút megelőző években gazdasági politikai, vagy egyéb okokból számos magyar kiválóság emigrált, amit csak tetézett a háborús években a zsidóság jelentős részének elhurcolása, majd azt követően a német lakosság nagyarányú deportálása, valamint a csehszlovák-magyar lakosságcsere (Győri F. 2011).

A második világháború után a technikailag lemaradó, korlátozott hatásokkal működő szocialista világrendszer része lettünk. A gondolat szabadságát korlátozó politikai légkör, korábbi nemzetközi kapcsolatrendszerünk beszűkülése, iskoláink, kollégiumaink szellemi műhelyeinek megszüntetése szintén hozzájárult ahhoz, hogy szellemi nagyságaink nemzetközi ismertsége és elismertsége erodálódni kezdett (Trócsányi A., Tóth J. 2002). 1949-től számos európai hírű tanárt, tudóst távolítottak el a katedráról különféle politikai-ideológiai okokból. A rendszer az extenzív gazdasági növekedéshez szükséges értelmiséget a munkás- és paraszt-származásúak tömeges egyetemi és főiskolai felvételével, a képzés időtartamának és követelményeinek csökkentésével kívánta kitermelni. A már meglévő egyetemek mellé számos új, termelési bázisra települő szakegyetem létesült (Miskolc, Veszprém, Gö-

döllő). A mesterségesen „felpörgetett” társadalmi mobilitásnak két egymásnak ellentmondó következménye alakult ki: egyrészt lehetővé tette az alacsonyabb társadalmi státusú tehetséges fiatalok bejutását a felsőoktatásba, másrészt megkezdődött a „szellemi betanított munkások dömpingtermelése”, mely egy aránytalan és torz képzési struktúrában történt (Tímár J. 2001). Mindezzel párhuzamosan a szellemi élet térszerkezete, a felsőoktatási intézmények és kutatóintézetek aránytalan térbeli eloszlása, valamint az innovációra alkalmas térségek elhelyezkedése nagyfokú aránytalanságokat mutatott (Kozma T. 1983, Kőszegfalvi Gy. 1975, 1985, Nemes Nagy J. 1988, Ruttkay É. 1988). Ez utóbbi vonatkozásában a kelet-nyugati különbség mellett, egyre látványosabban rajzolódott ki egy észak-déli regionális megosztottság is (Rechnitzer J. 1993).

Ma a hazai szellemi térszerkezetet leginkább formáló felsőoktatás újabb kihívások előtt áll. A tudásalapú társadalomban az egyetemek újra kell, hogy gondolják hagyományos akadémiai szerepüket, és azt az innováció előmozdításában betöltött tágabb kontextusba helyezték. Mindez a települések, településegységek és régiók versenyképességének is kulcs tényezője lehet. Ugyanakkor hazánkban a helyi egyetem és a ráépülő szolgáltatások még mindig sokkal kisebb hatással vannak a megvalósult versenyképességre, mint a globális piacon versenyző exportképes ipari tevékenységekkel foglalkozó vállalatok (Vida Gy. 2016), vagyis – mintegy ellentmondásként - a tudásalapú gazdaságot működtető területek maradnak le az exportorientált gyártási központok mögött (Vida Gy., Dudás G. 2017).

3. Anyag és módszerek

Az intellektuális tehetségek földrajzi eloszlását reprezentáló vizsgálati mintámat a közel 20 ezer címszót tartalmazó Magyar Életrajzi Lexikon (továbbiakban MÉL) (Kenyeres Á. szerk. 2004) elektronikus adatbázisából mérítettem. A magyarság teljes kultúrtörténetét feldolgozó MÉL szerzőinek (363 fő) szakértelme nyújt garanciát arra, hogy az abba bekerült személyek valamilyen szempontból kitűntek átlag feletti teljesítményükkel. A talentumot az általa létrehozott produktum/produkción fémjelzi, kizárólag azon keresztül „tárgyasulhat”. Csak azon az alkotáson keresztül ragadható meg a tehetség, amit a jelen, vagy az utókor szakértői saját szakterületük referenciarendszerében arra érdemesnek ellenjegyeznek. A MÉL tömören beszámol mind a talentumokról, mind alkotásaikról. A MÉL adatai feldolgozásával, abból egy koherens, térinformatikailag kezelhető adatbázis létrehozásával meghatározhattam az intellektuális tehetségek főbb jellemzőit.

Adatbányászat céljából olyan eljárást dolgoztam ki, mely bármely, a lexikonok szerkesztési elvei szerint készült digitális adatbázis feldolgozására adaptálható (Győri F. 2011). A módszer sokban túlmutat a szokásos számítástechnikai megoldásokon, a tehetséget jellemző speciális ismérvek keresését egyedi módon az adatok ellenőrzött osztályba sorolásával valósítja meg. Ennek főbb lépései a következők voltak (Győri F. 2011):

- Megfigyelés: a MÉL szócikkeinek tanulmányozása. A főbb entitások, meghatározása; hipotetikus kódrendszer kidolgozása, kódtábla készítése, próbakódolás.
- Mintavétel: a MÉL szövegállományának táblázatkezelő programba exportálása; a szócikkek első mondatainak leválasztása és azonos alakú rekordok szerkesztése, adattábla készítése.
- Az adattábla és a kódtábla véglegesítése: adatok ellenőrzött osztályba sorolása (kódolás); szűrőfeltételek rögzítése; kódolás ellenőrzése, szükség szerinti módosítása; hiányok pótlása és kategóriák véglegesítése.

A statisztikai elemzések a MÉL szereplői közül azok adataival készültek, akik bármelyik tehetség-kategóriában legalább egy kódot kaptak (16603 fő). A teljes minta maskulinitási aránya magas, 100 nőre 1434 férfi jut. A pontos és a bizonytalan adatokat együtt figyelembe véve elmondható, hogy a mintában szereplők közel egyharmada a 20., valamivel több, mint fele a 19. században, kb. heted része pedig ennél korábban született. Az ellenőrzött osztályba sorolás eredményeként előállt találatok alapján összesen 29852 db kód került kiosztásra (átl. 1,75 db kód/fő). Egy személy egy tehetség-típusban, vagy -területen csak egyszer került beszámításra akkor is, ha ugyanott több kódot kapott.

A létrehozott Adattábla különböző tér- és/vagy időbeli, valamint tehetség-típusonkénti kritériumok megadásával az összefüggések feltárásának széles spektrumát kínálta. Ennek segítségével került intellektuális talentumaink kiválasztására. Az elemzéshez *Microsoft Excel* táblázatkezelő programot és az *ArcGIS* térinformatikai szoftvert használtam. Az eredmények térképi megjelenítését korlátozta, hogy csak Magyarország mai államterületére vonatkozóan állt hiánytalanul rendelkezésemre térinformatikai adatbázis.

Az intellektuális tehetségek kategorizálását a Magyar Akadémiai Bizottság, az egyes tudományterületekhez tartozó tudományágak, valamint a művészeti ágak felsorolásáról szóló 169/2000. (IX. 29.) Korm. rendeletben meghatározott, majd a 154/2004. (V.14.) Korm. rendelettel módosított javaslata alapján készítettem el. E szisztéma adaptálásával az egyes tudományterületek kvázi tehetségterületként, a tudományágak pedig tovább nem bontandó spe-

cifikumokként (entitásokként) jelentek meg táblázatomban. E felosztás azonban nem adott további támpontokat az egyes ágazatok, szakmák besorolásához, így azt egy nagyobb felbontású, részletesebb nyilvántartási rendszerrel kellett ötvöznöm. Választásom a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal Ortelius Thesaurus alapján készült K+F Tárgyszórendszerére esett, mely különösen az interdiszciplináris szakterületek tudományági besorolásában nyújtott hathatós segítséget (<http://nkr.info.omikk.bme.hu>). A nyolcszintű, hierarchikus szerkezetű nyilvántartás, a tartalmi szempontok mellett, a kutatási terület fő módszertani, kutatás-szervezési és -értékelési eljárásai alapján végzi a besorolást.

Mindeme, látszólag egyszerűnek tűnő kategorizálási módszer alkalmazásával is számos nehézség állt elő, ami annak volt betudható, hogy az egyes szakmákat jelölő fogalmak sokszor nem hordoztak elegendő információt a besoroláshoz. A komplex és multidiszciplináris arculatú Agrártudományok kategóriáját a mezőgazdasági, élelmiszeripari, valamint állatorvostani szakterületek képviselői hozták létre. A Bölcsészettudományok tárgya koronként és helyenként eltérő megítélés alá eshet, a legtöbbször azonban a humán műveltség fogalomköréhez tartozó elméleti és történeti diszciplínákat (filozófia, irodalom-, nyelv-, művészet-, vallás-, és történettudomány) soroljuk ide. Ezen belül a történelemtudományi csoportba kerültek a „klasszikus”, esemény-, politika- és hadtörténet-központú diszciplínák és segédtudományaik (pl. régészet, heraldika, genealógia). Az irodalomtudományi és a vallástudományi entitást majdnem kizárólag az irodalom-, vallás-, ill. egyháztörténet alkotta. A rendkívül vegyes művészeti és művelődéstörténeti tudományok kategória az általános és szakirányú művészetelméleti diszciplínák mellett tömörít minden, az előző három kategóriából kimaradt, a történetírás által a szaktudományokból kimetszett tudományszületet (pl. ipar- és mezőgazdaság-történet, jogtörténet, művészettörténet, zenetörténet, nyelvtörténet, filozófiatörténet, orvoslástörténet). Ugyancsak a bölcsészettudományok között kaptak helyet az akadémiai szisztémában nem szereplő, közgyűjteményekké (könyvtár, levéltár, múzeum) kapcsolatos szakterületek, valamint a tudományos entitásként kevésbé, intellektuális specifikumként azonban felfogható média- és kommunikáció kategóriának tartalmat adó tevékenységek (zsurnaliztika, elektronikus média).

A műszaki tudományok specifikumait elsősorban, de nem kizárólagosan mérnöki végzettségű szakemberek hozták létre. Idesoroltam a kultúr-, illetve technikatörténeti szempontból jelentős műszaki alkotókat, ipari úttörőket is (pl. az építészek közé a középkori építőmestereket, vagy az anyagtudományokhoz az első vasöntőket). A társadalomtudományok területén két-két tudományág került összevonásra. A gazdálkodás- és szervezéstudományokat a

közgazdaságtudományok közé integráltam, s közös csoportba helyeztem a had- és a politikai tudományokat is. E kategóriákat a gyakorlati szakmai működéstől jól elkülöníthető, elméleti tevékenységek (pl. gazdasági szakember, katonai író, politológus) hozták létre. Ezzel szemben a neveléstudományi és a jogi szerepköröket (pl. tanár, ügyvéd) nem lehetett az előző mintára megbontani – annak tudatában sem, hogy ezek szociális attitűdöt is követelnek. Mivel a szócikkek arról tanúskodtak, hogy képviselőik szinte valamennyien kiemelkedő szellemi teljesítményük eredményeképp kerültek a Lexikonba, ezek az entitások az Intellektuális főcsoportban kaptak helyet. A földtudományok közé, a klasszikus ágak mellé bekerült a bányászati tudomány és idesoroltam a földrajzi utazók, felfedezők attribútumait is. A hatodik, általános és multidiszciplináris kategóriát többségében a 18-19. század még nem „szakosodott” természettudósai hozták létre. A hittudomány (teológia) képviselői egyházi személyek, közösségi vezetők (pl. lelkészek, papok, püspökök) közül kerültek ki, kiknek munkájában az intellektuális és szociális tevékenység összeforrt. Mivel a róluk szóló szócikkek – csakúgy, mint a pedagógusok és a jogászok esetében – szinte kivétel nélkül magas szintű iskolázottságot, teológiai képzettséget bizonyítottak, valamennyiüket az intellektuális típusba soroltam. Ehhez kapcsolódóan, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a papi pálya évszázadokon keresztül az értelmiség kiválasztásának egyik legtermészetesebb módja volt. Az értelmiségi munkakörök laicizálódása is az egyházi intellektualizmus keretei között kezdődött, de csak több százados együttélés után jutott el a világi munkaköröket betöltő elemek többé-kevésbé határozott elkülönüléséhez (Jakó Zs. 1977).

A klasszikus tudományterületek mellé nyolcadikként beillesztett „Egyéb intellektuális” terület egyfajta „elit” kategóriaként is felfogható, specifikumai megkülönböztető jelleggel bírnak. A korukat megelőző feltalálók, felfedezők, úttörők és polihisztorok hozták létre, akik problémaérzékenységük mellett kreativitásukkal, eredetiségükkel, újító és kezdeményező készségükkel tűntek ki (pl. Szent-Györgyi Albert, biokémikus, az MTA tagja, Nobeldíjas). Ők együtt a nagy innovátorok, s az innováció ebben az értelemben előrelátást jelent, melynek lényege elsőként való felismerése és megoldása valami jövőbeli igénynek (Vofkori L. 2003). A tudományos tevékenységgel gyakran együtt járó felsőoktatási szerepek és tudományos fokozatok két külön entitást azonosítottak.

A területi adatokra visszatérve: tehetség-kibocsátó helyként a születési helyeket fogom fel. A megyék kibocsátási mutatóinak elkészítéséhez azon tehetségek adatait használtam, akik az ország politika- és államtörténeti szempontból leginkább meghatározó időpontja, a Kiegyezés (1867) után szület-

tek, vagy haltak meg. Ugyanakkor a területi változások érzékeltetése céljából, az időszakon belül a legmeghatározóbb 1920-as törésvonal előtti és utáni két periódus mutatóit külön is értékeltem. Ez két összehasonlítható időszakot eredményezett (1867-1919 és 1920-1962). Mivel a megyehatárok a vizsgált időszakban sokat változtak, a megyei mutatókat – az összehasonlíthatóság kedvéért – a megyék mai területére számítottam ki. Kiküszöbölve a ma államhatárhoz viszonyított be- és a kivándorlás torzító hatását, a megyei mintákba csak azok adatai kerültek be, akik a mai Magyarország területén pontosan megjelölt születési és halálozási hellyel rendelkeztek.

Az intellektuális tehetség típus területi specializációját a születési adatokból kialakított *lokációs hányadossal* (LQ) fejeztem ki (Pearce, D. W. szerk. 1993). A mutató, mely elvileg bármilyen statisztikai adatsorokkal feltölthető, alkalmas a tehetség-kibocsátás típusonkénti koncentrációjának bemutatására: kifejezi, hogy egy adott tehetség típus megyei aránya az országos aránynál nagyobb ($LQ > 1$), kisebb, ($LQ < 1$), vagy megegyezik azzal ($LQ = 1$). Minőségi paraméterekről lévén szó, ezúttal Budapest értékeit is figyelembe vettem.

$$LQ^{ij} = \left(\frac{T^{ij}}{T^{im}} \right) / \left(\frac{T^j}{T^m} \right)$$

Ahol:

T^{ij} = a tehetségek száma az i típusban a j megyében,

T^{im} = a tehetségek száma az i típusban az ország egészében,

T^j = az összes tehetség száma j megyében,

T^m = az összes tehetség száma az ország egészében,

L^{ij} = j megye i típusú tehetségre vonatkozó lokációs hányadosa.

Ha a kiszámított mutató 1-nél nagyobb, akkor az adott tehetség típus részesedése a megyében az országos arány felett, ha 1-nél kisebb, akkor alatta volt a vizsgált időszak alatt.

4. Eredmények

Az intellektuális típushoz tartozó talentumok a teljes minta 69%-át (11445 fő) teszik ki, a bölcsészet, ill. társadalomtudományok enyhe dominanciáját mutatva (1. ábra). A maszkulinitási arány jóval meghaladja a MÉL átlagát: 100 nőre 2531 férfi jut.

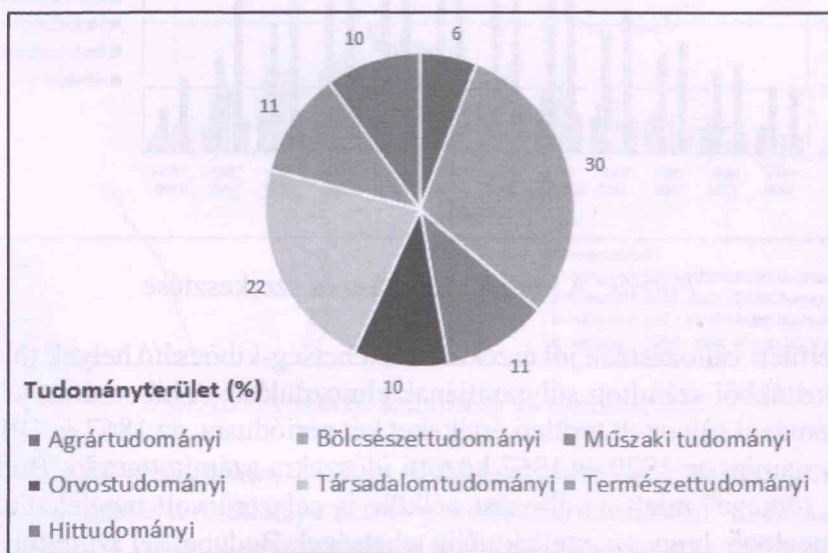
A születési és halálozási adatok figyelembevételével lehetővé vált a különböző területeken működő tehetségek működési idejének hozzávetőleges meghatározása, dekádonkénti kumulatív eloszlásának ábrázolása. Ehhez a tudományterületenként leválogatott rekordokat úgy szűrtem meg, hogy a

szűrő eredményhalmazába csak azok adatai kerüljenek, akik a vizsgált évtized kezdő éve előtt legalább 20 évvel születtek és a dekád a kezdő évét követően haltak meg. A kumulatív eloszlás tehát hozzávetőlegesen az egy-egy évtizedben működők számát tükrözi. Ez alapján elmondható, hogy a kvázi egy időben alkotó, dolgozó tehetségek száma az 1930-as, 1940-es években érte el a csúcspontját. Innentől kezdve a tehetségszám csökken, aminek fő oka az, hogy az adatbázis az 1990-es halálozásokkal lezárult, vagyis a 20. sz. második felében működő talentumok közül sokan még éltek az évezred utolsó évtizedében, vagy élnek ma is. Ugyanakkor – a növekedési szakaszra fókuszálva – a diagramok jól tükrözik a Kiegyezést követő lendületes gazdasági és kulturális fejlődést.

1. ábra: Az intellektuális tehetségtípusba tartozók megoszlása (%) tudományterületenként

Fig. 1. Distribution (%) of intellectual talents per fields of science

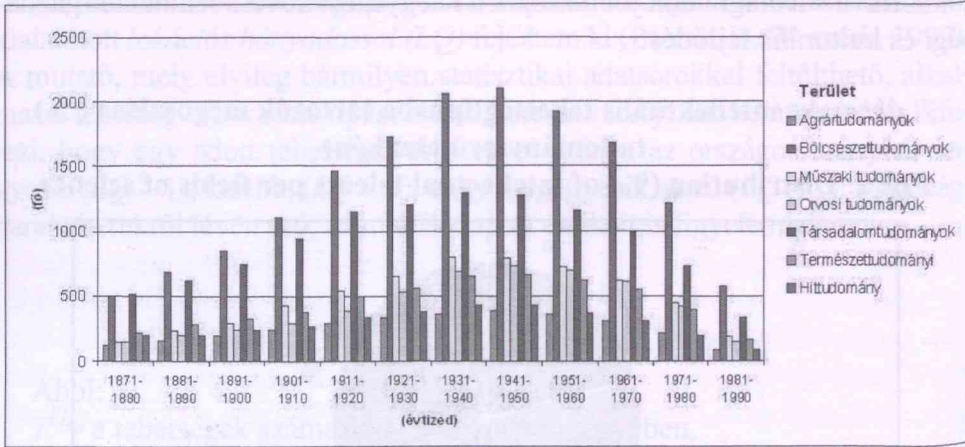
Forrás: A szerző számítása és szerkesztése

A 19. század közepén Európa nyugati része és hazánk gazdasági-technikai fejlettsége, urbanizációs szintje, valamint a társadalom polgárosodottsága között meglehetősen mély szakadék húzódott. Amikor a felzárkózás lehetőségei megteremtődtek, a két pólus közti feszültségkülönbség igen gyors modernizációt indukált Magyarországon (Beluszky P. 2000), ami hatalmas alkotó energiákat szabadított fel. A kivételesen sok tehetség és nagy alkotó felbukkanása természetesen számos, egymásra ható tényező eredménye, de fő-

ként annak volt köszönhető, hogy a természetes szaporodásból adódó népességnövekedés együtt járt az átlagos műveltségi szint javulásával. Ezt a korszak oktatáspolitikája, és ehhez kapcsolódóan az oktatási infrastruktúra soha nem látott javulása eredményezte (2. ábra).

2. ábra: Az intellektuális típusba soroltak kumulált száma tudományterületek szerint dekádonként (1871-1990)

Fig. 2. Cumulative number of intellectuals by fields of science, in decades (1871-1990)

Forrás: A szerző számítása és szerkesztése

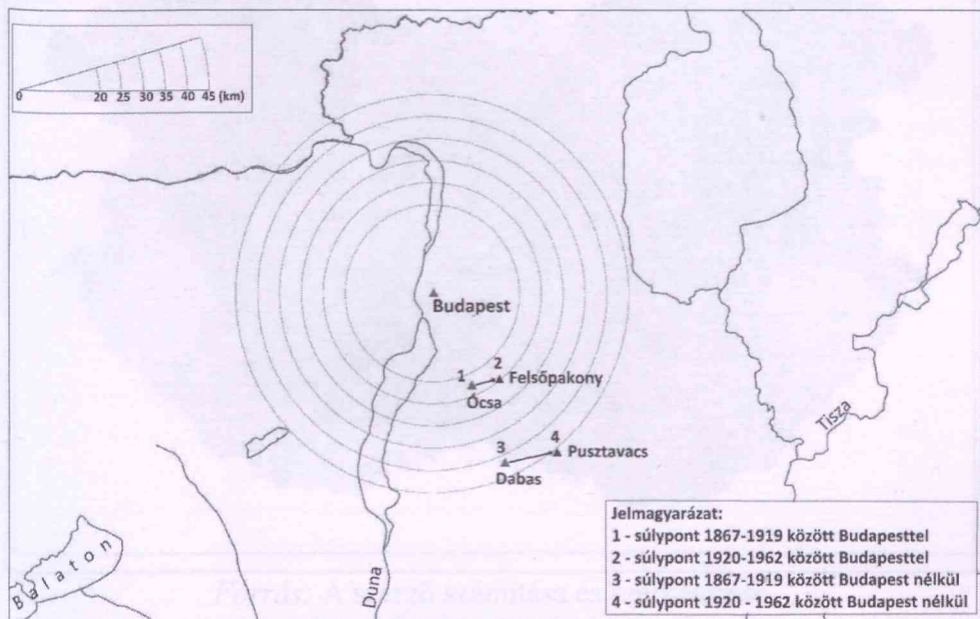
A területi változásokat jól érzékelteti a tehetség-kibocsátó helyek földrajzi koordinátákból számított súlypontjának elmozdulása. A kibocsátott tehetségek számával súlyozott területi értékeket két periódusra, az 1867 és 1919 közötti, valamint az 1920 és 1962 közötti időszakra számítottam ki. Budapest óriási „tömege” miatt a változást nélküle is célszerű volt megjelenítenem. Nem meglepő, hogy az intellektuális tehetségek Budapesttel számított súlypontja a főváros középpontjától mindössze 23 km- es távolságban, az agglomerációs zónában, Ócsa területén található, s a két időszak közötti, kb. 5 km-es elmozdulás kelet felé, csupán a szomszédos faluba helyezte át azt (3. ábra). A Budapest nélküli súlypont a vizsgált időszak alatt – szintén keletre történő vándorlással – Dabasról az ország geometriai középpontjába, Pusztavacsrá tevődött át.

A Magyarország mai területére számított, teljes területi mintából nyert tehetség-kibocsátási adatok első vizsgálati periódusra (1867-1919) vetített értékei a Dunától keletre fekvő országrész dominanciáját tükrözi (4. ábra). A legmagasabb értékeket, Csongrád és Hajdú-Bihar megye tudhatja magáénak

míg a legalacsonyabbakat Nógrád megye és Komárom-Esztergom megye (egykori központja, Révkomárom adatai nem kerülhettek a területi min-tába!).

3. ábra: Az intellektuális tehetségek kibocsátási súlypontjának elmozdulása két vizsgálati periódus alapján

Fig. 3. Movement of the gravity center of intellectual talent by two test periods

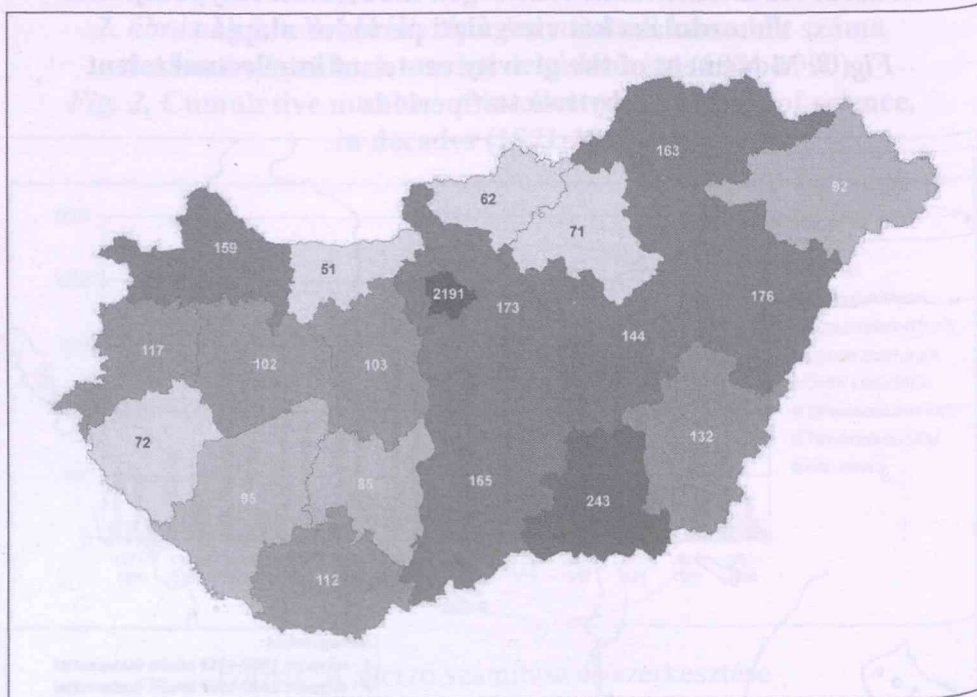

Forrás: A szerző számítása és szerkesztése

A második szakaszban, 1920 és 1962 (az utolsó születési év) között, az összes kibocsátás területi képe némileg módosult, de a „kelet” vezető szerepe megmaradt. A nyugati országrészben igencsak meggyengült Fejér és Tolna megye, míg Komárom-Esztergom és Zala megye továbbra is a rossz kibocsátásúak között szerepel (5. ábra). Vas megye a többi megyéhez képest javított, Győr-Moson-Sopronnal a Dunántúl legjobb kibocsátójává vált. A Dunától keletre Csongrád megye átadta vezető helyét Hajdú-Biharnak, Borsod-Abaúj-Zemplén megye feljött a második helyre, Nógrád pedig megőrizte utolsó helyét. A második időszakra Budapest óriási részesedése az országos kibocsátásból 49 %-ról 47 %-ra csökkent.

**4. ábra: A mai megyeterületre számított tehetség-kibocsátás (fő)
1867-1919 között Magyarországon**

**Fig. 4. Talent output (capita) calculated in today's county area
between 1867-1919 in Hungary**

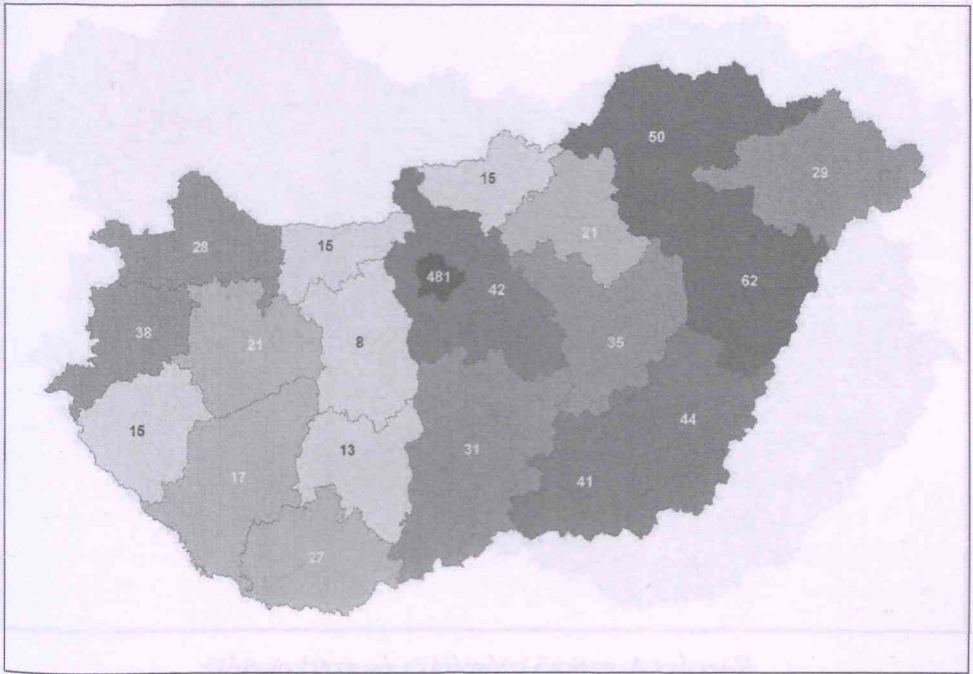

Forrás: A szerző számítása és szerkesztése

A magasabb iskolázottságú népességet tömörítő kulturális centrumaink szerepe a megyei kibocsátásban igen jelentszintén erősen érzékelhető: pl. Pécs a megyei összes kibocsátás 67%-át, Debrecen 57%-át, Szeged 53%-át, Eger 44%-át tudhatja magáénak az első vizsgálati periódusban. Vidékük fejlődését jelzi, hogy vezető szerepük a második periódusra általában mérséklődik, ami különösen Sopron és Kecskemét esetében feltűnő: az előbbi esetében 38%-ról 14%-ra, az utóbbi esetében 32%-ról 13%-ra csökken a koncentráció mértéke.

5. ábra: A mai megyeterületre számított tehetség-kibocsátás (fő) 1920-1962 között Magyarországon

Fig. 5. Talent output (capita) calculated in today's county area between 1920-1962 in Hungary

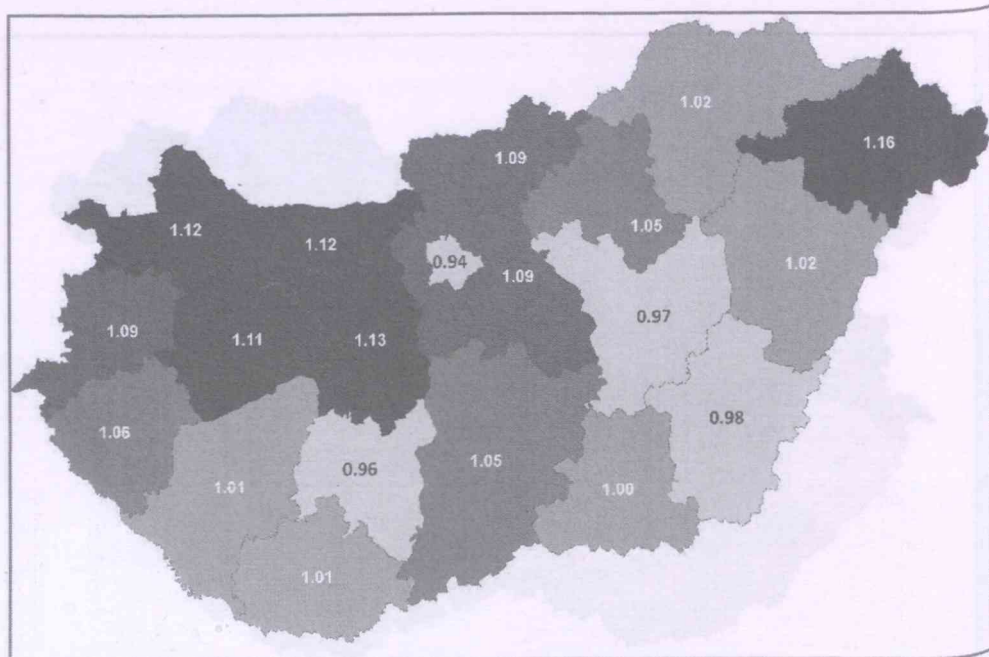

Forrás: A szerző számítása és szerkesztése

A mai területükre számított „megyei” kibocsátási értékek tehetség típusonkénti specializációját a *lokációs hányadossal* fejeztem ki. Az 1867-1919 közötti időszak lokációs indexei érzékeltetik, hogy nincs közvetlen kapcsolat a kibocsátás fajlagos értékei és különböző tehetség típusok területi koncentrációja között: a legerősebb (pl. Győr-Moson-Sopron, Vas) és a leggyengébb kibocsátású megyék (pl. Szabolcs-Szatmár-Bereg, Zala) között is előfordult 1 feletti érték. Az intellektuális tehetségek koncentrációja csak három megyében (Békés, Jász-Nagykun-Szolnok, és Tolna) volt kisebb az országos aránynál. Feltűnő, hogy Zala megyétől Szabolcs-Szatmár-Beregig húzódó széles „északi sávban” – melytől csak Borsod-Abaúj-Zemplén megye és a főváros üt el – magasabb a szellemi teljesítményükkel kitűnt talentumok részesedése. A Somogytól a Hajdúságig tartó „déli sávban” a koncentrációs indexek alacsonyabbak, mely alól csak Bács-Kiskun megye képez kivételt (6. ábra).

6. ábra: Az intellektuális tehetségűpushoz tartozók lokációs indexe (LQ) a születésszám alapján 1867-1919

Fig. 6. Locational index (LQ) of the intellectual talent type based on the birth number 1867-1919

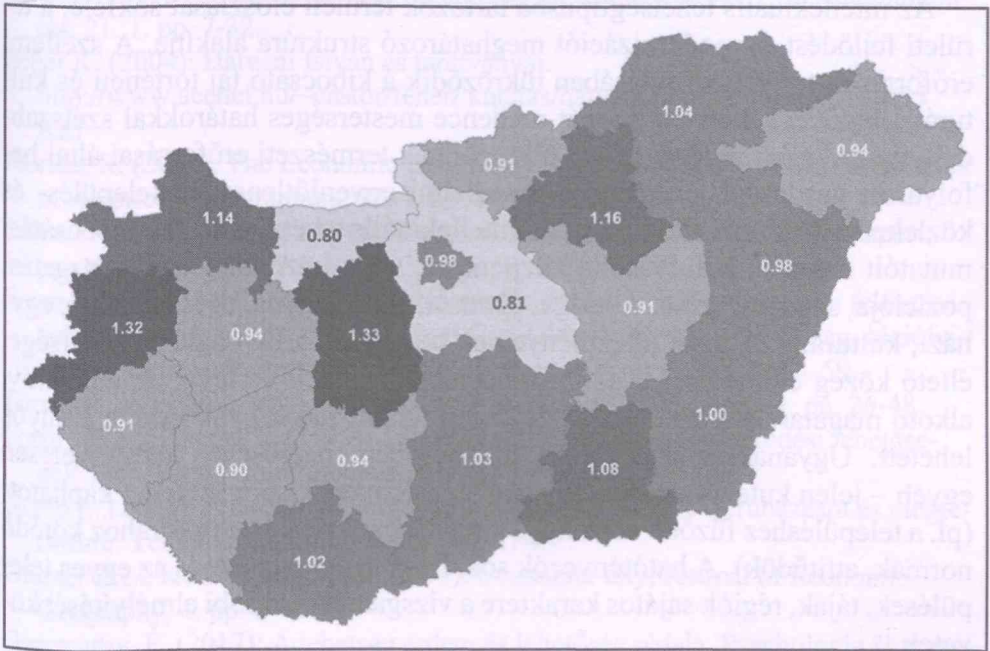

Forrás: A szerző számítása és szerkesztése

A második periódusban jelentős területi átrendeződés zajlott le (57. ábra). Az Alföldön, Borsod-Abaúj-Zemplénben és Baranyában növekedett az intellektuális tehetségek kibocsátási aránya. Összességében – s ez látszott már a súlypontok elmozdulásán is – a koncentráció a keleti és déli országrészben lett nagyobb. Ennek magyarázata mindenképpen az új regionális, egyetemi, egészségügyi és egyházi központok (Debrecen, Szeged, Miskolc, Pécs) létrejöttében, valamint az alföld oktatási feltételeinek javulásában keresendő. A Dunántúlon továbbra is magas maradt a szintén egyetemet kapott Győr-Moson-Sopron, valamint Fejér és Vas megye részesedése (7. ábra).

7. ábra: Az intellektuális tehetségűpushoz tartozók lokációs indexe (LQ) a születésszám alapján 1920-1962

Fig. 7. Locational index (LQ) of the intellectual talent type based on the birth number 1920-1962

Forrás: A szerző számítása és szerkesztése

5. Konklúziók

A tudásteremtő emberi tehetség az, amely a társadalmi és gazdasági fejlődés mozgatórugójaként a kultúrák fejlődését előrelendíti, így – sokféle diszciplináris megközelítése mellett – méltán kelti fel a tértudományok érdeklődését is. A tehetségföldrajzi vizsgálatok hozzásegítenek bennünket ahhoz, hogy a legnagyobb emberi kincs, a tehetség és a földrajzi környezet kölcsönhatásairól, térbeli sajátosságairól, mozgásairól újszerű képeket, vizuális információkat nyerjünk. Ez a tanulmány egyrészt betekintést kínált a tehetség térbeliségét különböző aspektusokból vizsgáló szakterületi megközelítésekbe, másrészt azokra a magyar szellemi kiválóságokra összpontosított, akik jelentős szerepet játszottak az egyetemes tudás megteremtésében. A munka visszatér a tehetségföldrajz hagyományaihoz annyiban, hogy a kiválóságokat listázó lexikont (MÉL) használja adatbázisként a térbeli sajátosságok, mintázatok bemutatására, a térbeliség modellezésére. Az elemzések

eredményeként megállapítható, Ez alapján a tehetségkibocsátó helyek földrajzi koordinátákból számolt együttes súlypontja a keleti országrész felé mozdult el. Az intellektuális tehetséget mint specializációt tekintve a lokációs indexek hasonlóról tanúskodnak.

Az intellektuális tehetség típusba tartozók területi eloszlását sokféle, a területi fejlődést és modernizációt meghatározó struktúra alakítja. A szellemi erőforrások területi eloszlásában tükröződik a kibocsátó táj történeti és kulturális fejlődése, helye a Kárpát-medence mesterséges határokkal szétszabdalt térszerkezeti rendszerében, tükröződnek természeti erőforrásai által befolyásolt gazdasági lehetőségei, társadalmi egyenlőtlenségei, település- és közlekedés-földrajzi adottságai. Az intellektuális tehetség területi kibocsátási mutatóit nagyban befolyásolta központjuk, vagy központjaik közigazgatási pozíciója, szellemi urbanizáltsága, oktatási, tudományos, egészségügyi, egyházi, kulturális és sport intézményeinek bősége és színvonala. A tehetséget éltető közeg elérhetősége, az információcserét lehetővé tevő, az innovatív, alkotó magatartásra ösztönző közelség, a találkozások gyakorisága előnyös lehetett. Ugyanakkor a tehetség fejlődésében, beérésében természetesen egyéb – jelen kutatás során nem vizsgált – tényezők sora szerepet kaphatott (pl. a településhez fűződő viszony, a tanuláshoz, tudáshoz, kultúrához kötődő normák, attitűdök). A hatótényezők sokrétegű halmozódása és az egyes települések, tájak, régiók sajátos karaktere a vizsgálatok további elmélyítését követeli.

Felhasznált irodalom

- Andor M.-Liskó I. (2000): Iskolaválasztás és mobilitás. Iskolakultúra, Budapest.
- Balogh G. (2015): A regionális tehetséggazdálkodás vizsgálati módszerei a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar hallgatóinak példáján. Tér és Társadalom, 29. 2. pp. 127-148.
- Báthory Z. (1997): Tanulók, iskolák, különbségek. OKKER Kiadó, Budapest.
- Beluszky P. (2000): A magyarországi településrendszer fejlődése. In: Enyedi Gy. (szerk.): Magyarország településkörnyezete. MTA, Budapest. pp. 9-76.
- B. Horváth E.-Boros F. (1984): A szellemi potenciál egyes területi kérdései. Alföldi Tanulmányok, 8. pp. 219-247.
- Berényi I. (1997): A szociálgeográfia értelmezése. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Bíró Zs. Mándy Zs. (2015): A tehetséggondozási szolgáltatásokról való informálás és az azokhoz való hozzáférés lehetőségei. Géniusz műhely, 17. pp. 33-42.
- Capello, R. (2017): Regional economics in its 1950s: recent theoretical directions and future challenges. Annals of Regional Science, 42. pp. 747-767.
- Csermely P. (2006): Innováció és tehetséggondozás. Magyar Szemle, 15. pp. 1-2.

- Dékány I. (1924): Az ember és környezete viszonyának új elmélete. Földrajzi Közlemények, 52. pp. 1-23.
- Dövényi Z. (1977): A vonzaskörzetek történeti kialakulásának és változásának vizsgálati lehetőségeiről. Alföldi Tanulmányok, 1. pp. 132-142.
- Farkas J. (2003): A társadalmi tér fogalma és mérési lehetőségei. Társadalomkutatás, 21. 1. pp. 7-32.
- Fehér K. (2004): Hatvani István és tanítványai.
<http://www.acenet.hu/~castor/feher/kutatas/hatvani.htm>. 2004. 07. 14. 9:35
 KEI
- Florida, R. (2002): The Economic Geography of Talent. Annals of the Association of American Geographers, 92. 4. pp. 743-755.
- Fodor F. (1948): A magyar lét földrajza. Kézirat másolat, MTA FKI, Budapest. pp. 199-276, 390-412.
- Fogarasi J., Kintner T. (2006): A felsőoktatás-finanszírozás monetarista felfogásának gyakorlati kérdései. In: Szilágyi Gy., Gidai E. (szerk.): Gazdaság, régiófejlesztés, oktatás. Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad. pp. 51-59.
- Forray R. K. (1993): Az Alföld oktatásügye. Alföldi Társadalom, 4. pp. 26-48.
- Forray R. K., Kozma T. (1993): Tanulási szándékok és elhelyezkedési lehetőségek. Info-Társadalomtudomány, 26. pp. 39-49.
- Geréb L. (2008): A regionális migráció hatása a humántőke-beruházásra és megtérülésre. Tér és Társadalom, 2. pp. 169-184.
- Glaeser E.L., Kolko, J., Saiz, A. (2001): Consumer city. Journal of Economic Geography, 1. pp. 27-50.
- Gyarmathy, É. (2017): A tehetség érdem és lehetőség oldala. Psychologia Hungarica, 5. 1. pp. 1-19.
- Györi F. (2004): „Pályakezdő” tudományos tehetségek területi eloszlásának jellemzői Magyarországon alföldi aspektusból. In: Barton G., Dormány G. (szerk.): II. Magyar Földrajzi Konferencia közleményei. SZTE TTK Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék, Szeged. pp. 558-574.
- Györi F. (2006): A régióközpontok szerepe a tehetségeloszlásban Magyarországon. In: Csapó, T., Kocsis, Zs., Lenner, T. (szerk.): A településföldrajz helyzete és főbb kutatási irányai az ezredforduló után. Berzsenyi Dániel Főiskola Társadalomföldrajz Tanszék, Szombathely. pp. 182-193.
- Györi F. (2006): A tehetség földrajzának elméleti megközelítése. Földrajzi Közlemények, 130. 1-2. pp. 15-27.
- Györi F. (2008): A tehetségföldrajz hipotetikus koncepciója. In: Krémer A., Matiscek A. (szerk.): Tér és Tudás. Belvedere Meridionale Kiadó, Szeged. pp. 185-207.
- Györi F. (2010): A humánfejlettség és a szociokulturális háttér hatása a középiskolai eredményesség területi mutatóira. Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok, 5. 1-2. pp. 9-13.
- Györi F. (2011): Tehetségföldrajz: Magyarországi vizsgálatok. Egyesület Közép-Európa Kutatására, Szeged.

- Györi F. (2012): Makó helye hazánk tehetségtérképén. In: Pál V. (szerk.): A társadalomföldrajz lokális és globális kérdései: tiszteletkötet Dr. Mészáros Rezső professzor 70. születésnapja alkalmából. SZTE Természettudományi és Informatikai Kar Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged. pp. 38-53.
- Hantos Gy. (1936): Magyar Tájak-Magyar Kiválóságok. Szerző kiadása, Budapest
- Hárnik J. (1911): Nagy emberek. Huszadik Század, 1. pp. 16-41.
- Illés S. (2015): A cirkuláció demográfiai és vándorláspolitikai vonatkozásai. In: Tésits R., Alpek B. L. (szerk.): A mi geográfiánk. Tóth József emlékezete. Publikon Kiadó, Pécs. pp. 13-24.
- Jakó Zs. (1977): Írás, könyv, értelmiség. Kriterion, Bukarest.
- Karlsson, C., Johansson, B. (2008): Knowledge, Creativity and Regional Development, Working Paper Series in Economics and Institutions of Innovation 148, Royal Institute of Technology, CESIS - Centre of Excellence for Science and Innovation Studies.
- Kenyeres Á. szerk. (2004): Magyar Életrajzi Lexikon. DVD könyvtár VI. Arcanum, Budapest.
- Kim, T. Horner, M. Marans, R. (2005): Life cycle and environmental factors in selecting residential and job locations. *Housing Studies*, 20. 3. pp. 457-473.
- Kocsis K. Schweitzer F. szerk. (2011): Magyarország térképekben. MTA Földrajz-tudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Kotkin, J. (2000): *The new geography*. Random House, New York.
- Kozma T. (1983): Szellemi életünk regionális központjai. *Magyar Tudomány*, 3. pp. 181-194.
- Kozma T. (1988): Iskola és település. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kőszegfalvi Gy. (1975): A szellemi élet szerepe a városfejlesztésben. *Területi Statisztika*, 25. 6. pp. 557-570.
- Kőszegfalvi Gy. (1985): Településfejlesztés, településpolitika. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- Ladányi J. (1994): Iskola, tudás és értelmiség a változó stratifikációs térben. *Valóság*, 34. 1. pp. 54-58.
- Lawton, P. Murphy, E. Redmond, D. (2013): Residential preferences of the 'creative class'? *Cities*, 31. pp. 47-56.
- Lazzeretti, L. Boix, R. Capone, F. (2009): Why do creative industries cluster? An analysis of the determinants of clustering of creative industries. IERMB Working Paper in Economics, 09.02. <https://www.uv.es/raboixdo/referencias/2009/09002.pdf> Letöltve: 2018. 03. 12.
- Lengyel I. (2017): A regionális tudomány „térnyerése”: reális esélyek avagy csalfa délibábok? Vitaindító tanulmány a 80 éves Enyedi György tiszteletére. In: Lengyel I. (szerk.): Két évtizedes a regionális tudományi műhely Szegeden: 1997-2017. JATEPress, Szeged. pp. 73-105.
- Levy, R. és Jegou, L (2013): Diversity and location of knowledge production in small cities in France. *City Culture and Society*, pp. 203-216.
- Ling, C. Dale, A. (2011): Nature, place and the creative class: Three Canadian case studies. *Landscape and Urban planning*, 99. pp. 239-247

- Lucas, R.E. Jr. (1988) On the mechanism of economic growth. *Journal of Monetary Economics*, 22. pp. 3–42.
- Magyari Beck I. (1988): A tehetség mint meghasonlás. Tankönyvkiadó, Budapest.
- M. Császár Zs. (2003): Magyarország oktatásföldrajza. Pannónia Tankönyvek, Pécs.
- Mellander, C., Florida, R. (2011): Creativity, talent, and regional wages in Sweden. *Annals of Regional Sciences*, 46. pp. 637–660.
- Meusburger, P. (2013): A tudás földrajza. In: Balogh R., Schmidt P. (szerk.): A földtudományi kutatások új aspektusai: tanítványok és mestereik a Kárpát-medence földtudományi kutatásában. IDRResearch Kft.-Publikon Kiadó, Pécs. pp. 9-19.
- Mészáros I., Németh A., Pukánszki B. (1999): Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe. Osiris Kiadó, Budapest. pp. 363-365.
- Mönks. F. J. (1992): Development of gifted children: The issue of identification programming. In: Mönks, F. J., Peters, W. A. M. (szerk.): *Talent for the Future*. Gorcum, Assen/Maastricht.
- Nemes Nagy J. (1988): A szellemi élet térszerkezete. *Tervgazdasági Fórum*, 1. pp. 60-69.
- Neuwirth G. (2005): A középiskolai munka néhány mutatója 2004. Országos Közoktatási Intézet, Budapest.
- Odin, A. (1895): *Genese des grands hommes*, Paris.
- Pearce, D. W. szerk. (1993): A modern közgazdaságtan ismerettára. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, p. 336.
- Pintér J. (1928): *Pintér Jenő magyar irodalomtörténete, második kötet*. Franklin-Társulat, Budapest.
- Qian, H. (2010): Talent, creativity and regional economic performance: the case of China. *The Annals of Regional Science*, 45. pp. 133–156.
- Rechnitzer J. (1993): Szétszakadás vagy felzárkózás? MTA RKK Észak-dunántúli Osztály, Győr.
- Rechnitzer J. (2010a): Elit a területi folyamatokban. *Tér és társadalom*, 24. pp. 2, 1-3.
- Rechnitzer J. (2010b): Gondolatok a területi menedzsmentről és feladatairól. In: Fábrián A., Lukács A. (szerk.): *Párbeszéd és együttműködés: Területfejlesztési Szabadegyetem, 2006–2010*. Nyugat-magyarországi Egyetem, Sopron. pp. 161–172.
- Renzulli, J. S. (1976): The enrichment triad model: A guide for developing defensible programs the gifted and talented. *Gifted Child Quarterly*, 20. pp. 303-326.
- Romer, P.M. (1986): Increasing returns and long-run growth. *Journal of Political Economy* 94. 5. pp. 1002–1037.
- Ruttkay É. (1988): Innovációra alkalmas térségek Magyarországon. *Kutatás-Fejlesztés*, 3-4. pp. 232-242.
- Saller, K. (1932): Die Intelligenzunterschiede der Rassen Deutschlands In: *Eugenik Jahrg.* 2. pp. 1-6.

- Saxenian, A. (2006): *The New Argonauts: Regional advantage in global economy*. Harvard University Press.
- Schich, M. Song, C. Ahn, Y-Y. Mirsky, A. Martino, M. Barabási, A-L. Helbing, D. (2014): A network framework of cultural history. *Science*, 345. 6196. pp. 558-562.
- Somogyi J. (1942): Magyarország tehetségterképe. *Társadalomtudomány (különlenyomat)* 1.
- Stolarick, K., Currid-Halkett, E. (2013): Creativity and the crisis: The impact of creative workers on regional unemployment. *Cities*, 33. pp. 5-14.
- Tímár J. (2001): Ötven év vitái az oktatáspolitikáról. *Educatio*, 10. 4. p. 679.
- Tóth J. (1990): A tudományos minősítéssel rendelkezők születési lakó- és munkahelyeinek területi sajátosságai. In: Tóth J. (szerk.): *Tér-Idő-Társadalom*, MTA RKK, Pécs. pp. 225-267.
- Tóth J. (1994): A magyar geográfusok adatainak területi-strukturális elemzése. *Közlemények a JPTE Általános Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszékéről*, Pécs. 10. 21 p.
- Tóth J. (2004): A tehetségföldrajz körvonalai. In: Hanusz Á. (szerk.): *Földrajzi Környezet-Történeti folyamatok*, Nyíregyháza. pp. 43-50.
- Tóth J., Győri F. (2011): Tehetségföldrajz. In: Kocsis K. Schweitzer F. (szerk.): *Magyarország térképekben*. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest. pp. 117-120.
- Trócsányi A.-Tóth J. (2002): A magyarság kulturális földrajza II. PTE, Pannónia Tankönyvek, Pécs.
- Vári P. szerk. (1997): *Monitor '95*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest.
- Vekérdi L. (1982): Sok vagy kevés a magyar Nobel-díjas? *Természet Világa*, 113. 1. pp. 2-4.
- Vida Gy. (2016): A vidéki agglomerációk, agglomerálódó térségek és nagyvárosi településegységek versenyképességének sajátosságai. In: Lengyel I., Nagy B. (szerk.): *Térségek versenyképessége, intelligens szakosodása és újraiparosodása*, JATEPress, Szeged. pp. 204-222.
- Vida Gy. Dudás G. (2017): Geographical context of the revealed competitiveness of urbanised areas in Hungary excluding the Budapest agglomeration. *Geographica Pannonica*, 21. 3. pp. 179-190.
- Vofkori L. (2003): *A földrajztudomány rendszertana*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
- Wymbs, C. (2012): 21st Century workers: How will they be organized? *Technological Forecasting & Social Change*, 79. pp. 405-413.
- Zukin, S. (2009): Changing landscapes of power: Opulence and the urge for authenticity. *International Journal of Urban and Regional Research*, 33. 2. pp. 543-553.

Összefoglalás

A tehetségföldrajz a legnagyobb emberi kincs, a tehetség és a földrajzi környezet kölcsönhatásait, térbeli elhelyezkedését, egyenlőtlenségeit, kapcsolatrendszerét, mozgásfolyamatait vizsgálja. Egyfelől a tehetség emberi hordozóira, a talentumokra, kiválóságokra fókuszál (talentumföldrajz), másfelől a tehetséges ember alkotási folyamatának, illetve anyagi és nem anyagi jellegű produktumainak sajátosságait kutatja (alkotásföldrajz). Ez a tanulmány egyrészt betekintést kínált a tehetség térbeliségét különböző aspektusokból vizsgáló szakterületi megközelítésekbe, másrészt azokra a magyar szellemi kiválóságokra összpontosított, akik jelentős szerepet játszottak az egyetemes tudás megteremtésében. A munka visszatér a tehetségföldrajz hagyományaihoz annyiban, hogy a kiválóságokat listázó lexikont (Magyar Életrajzi Lexikon) használja adatbázisként a térbeli sajátosságok, mintázatok bemutatására, a térbeliség modellezésére. Az elemzések eredményeként megállapítható, Ez alapján a tehetségkibocsátó helyek földrajzi koordinátákból számolt együttes súlypontja a keleti országrész felé mozdult el. Az intellektuális tehetséget mint specializációt tekintve a lokációs indexek hasonlóról tanúskodnak.

Kulcsszavak: tehetségföldrajz, talentumföldrajz, tehetségterkép, intellektuális tehetség, tudományos tehetség, Magyarország.

1. Bevezetés